

SHAXS OG'ISHGAN XULQINING PSIXOLOGIK KORREKSIYASI**Asilova Sanobar Xatamboevna**

Qo‘qon universiteti Ta‘lim kafedrası o‘qituvchisi

Abdullayeva Ma‘suma Anvarjon qizi

Qo‘qon Universiteti 3 kurs Amaliy psixologiya yo‘nalishi

Annotatsiya. Deviant xulq-atvor - jamiyatning huquqiy va ma‘naviy me‘yorlaridan og‘ishgan harakatlar tizimi. Deviant xulq-atvorga alkogolizm, narkomaniya, shaxvoniy buzuqlik, suitsidal harakatlar va hokazolar kiradi. Jamiyat normalariga buysunmaydigan, huquq-targ‘ibot organlari tomonidan jazolanadigan, jinoiy javobgarlikka tortiladigan harakatlar majmui – delikvent xulq hisoblanadi. Maqolada ushbu masalalarning psixologik korreksion jihatlarini keltiriladi.

Kalit so‘zlar: deviant xulq, shaxs, og‘ishish, o‘smirlik davri, suitsid, buzilish, metod,

Kirish:

Xulqning og‘ishishi asosan o‘smirlik davriga xos jarayon hisoblanadi. Bugungi kunda voyaga yetmaganlar orasida turli xil huquqbuzarlik, o‘z-joniga qasd qilish, narkotik moddalarni iste‘mol qilish kabisalbiy illatlarning paydo bo‘lishi va kuchayishi dolzarb muammoga aylanmoqda. E.Dyurkgeymning ta‘kidlashicha deviant xulq jamiyatda me‘yoriy nazorat susayganda yuzaga kelar ekan. R.Mertonning nazariyasida esa, jamiyatda ma‘naviy qadriyatlar inson tomonidan obyektiv ravishda qabul qilinmay, qadriyatlar tizimi yemirilishni boshlaganda vujudga kelar ekan. Ijtimoiylashuv jarayonida deviant xulq atvorga oilada va o‘smirning atrof-muhitida yetakchi bo‘lgan tarbiyaviy holat asos solar ekan. O‘smirlarda uchraydigan salbiy xulq-atvor ikki guruhga bo‘lib o‘rganiladi: Xulq-atvor motivlarining noto‘g‘ri rivojlanishi yoki kuchli effektli his-tuyg‘ular ya‘ni turli tartib intizomsizliklar, atrofdagi insonlar bilan noto‘g‘ri munosabatda bo‘lish natijasida turli konfliktlarning vujudga kelishi, turli tasodifiy guruhlarga kirish, jamoada o‘zini ko‘rsatishga intilish.

Sangvinik temperamentdagi o‘smirlarda his-tuyg‘ular tashqi ko‘rinishda yorqin ifodalangan bo‘ladi. Ularni boshqa ishlarga berilibketmasligi uchun doimo nazorat qilish va kuchi yetadigan ish bilan band qilish kerak. Flegmatik temperamentdagi o‘smir og‘ir, vazmin, xarakatlari salmoqli bo‘ladi. Shuning uchun ulardagi sovuqqonlik, beparvolik, bo‘shanglik, faoliyatsizlikning namoyon bo‘lishiga yo‘l qo‘ymaslik kerak. Xolerik temperamentdagi o‘smirlar chaqqon, xarakatchan, qo‘zg‘aluvchan bo‘ladilar. Ularda barcha jarayonlar tez sodir bo‘ladi. Bu tipdagi o‘smirlar hissiyotlari kuchli, yorqin ifodalanib tez paydobo‘ladi, ba‘zan kayfiyati keskin o‘zgaradi. Xolerik tipdagi o‘smirlardan doimo muloyimlik bilan, ammo qat‘iyatli, shoshilmay, o‘ylab javob qaytarishlarini talab qilish, ular xatti-xarakatlarida o‘rtoqlari va kattalar bilan bo‘lgan munosabatlarida o‘zini tutishlikni tarbiyalab borish lozim. Bunday o‘smirlardan mehnat faoliyatida izchillikni va ishda tartibli bo‘lishni tarbiyalash xamma topshiriqlarni ish mobaynida yaxshi bajarishlarini talab qilish lozim. Melanxolik temperamentdagi o‘smirlarda psixik jarayonlarning sust o‘tishi qayd qilinadi. Ular kuchli qo‘zg‘ovchilarga qiyinchilik bilan javob qaytaradilar, diqqatlarini bir narsaga uzoq vaqt va kuchli jalb eta olmaydilar.

Shuning uchun bunday o‘smirlarda odamga el bo‘lishlikni o‘stirish, jamoada do‘stlik va o‘rtoqlik hislarini tarbiyalash zarur, chunki ular osonlikcha yakkalanib, o‘z kechinmalariga berilib ketishi yoki jamoadanchetga chiqib, salbiy ta’sirlarga tushib qolishi mumkin.

1. **Emansipatsiya reaksiyasi.** Bu kattalarning qaramog‘idan, nazoratidan va xomiyligidan ozod bo‘lishga intilishda ko‘rinadi. Reaksiya kattalar tomonidan belgilangan tartib, qoidaga qarshi yo‘naltirilgan. «Ozod bo‘lish» ehtiyoji mustaqil xayotga intilish bilan bog‘liq bo‘lib, bu reaksiya o‘g‘il bolalarda ko‘proq bo‘ladi.

2. **Tengqurlari bilan guruhlashgan reaksiya.** Buning ikki turi mavjud.

Birinchisi, bir jinsga asoslanib, unda doimiy lider va guruh a‘zolarining vazifalari, ularning guruhdagi o‘rni belgilangan. Bu guruhda “liderning adyutanti” unda intellektual qobiliyat yo‘q bo‘lsada, lekin jismoniy kuchli bo‘ladi, «antlider»-liderning o‘rnini egallashga xarakat qiladigan, «ikkiyuzlamachi»-u tomonga xam, bu tomonga xam o‘tib yuradigan o‘smirlar bo‘ladi. Bunday guruhning o‘z xududi bo‘lib, unga begonalar yaqinlashtirilmaydi. Guruhning tarkibi barqaror bo‘ladi va yangi a‘zolari faqat sinovlar asosida qabul qilishadi.

Ikkinchi turdagi guruhda rollar qat’iy taqsimlanmagan va doimiy lider yo‘q. Liderning vazifalarini guruhning turli a‘zolari bajaradi. Guruh a‘zolari ikki jins vakillaridan tashkil topadi va uning tarkibi barqaror emas.

Qiziqish - xobbi reaksiyasi. Intellektual-estetik qiziqishlar predmetga, musiqaga, radiotexnika, tasviriy san‘at, adabiyotga nisbatan. Jismoniy qiziqishlarga kuchi, chidamliligi, chaqqonligini oshirishga bo‘lgan xatti-xarakatlar kiradi.

So‘nggi 15-20 yil davomida o‘z joniga qasd qilish holatlari o‘smirlar orasida keskin ortishi bu muammo «yosharib» borishidandalolat bermoqda. Butun Jahon Sog‘liqni Saqlash hududiy boshqarmalarining ma‘lumotlariga ko‘ra, 15-24 yosh o‘rtasidagi o‘smirlarning suiqaqd holatlari 15 yilda 2 barobarga ko‘paygan. Fransiyada so‘nggi 10 yil mobaynida o‘smirlarning o‘z joniga qasd qilish holatlari 3 barobarga ortgan. So‘nggi 30 yil mobaynida AQShda 15-19 yoshli o‘smir yigitlar o‘rtasidagi o‘z joniga qasd qilish holatlari 300%, qizlar orasida esa 200% ga oshgan. Polshada 12-20 yoshli o‘smirlar o‘rtasidagi suitsid so‘nggi 10 yil davomida 4 barobar ko‘payib, bunda o‘g‘il bolalar 21%ni, qizlar esa 79%ni tashkil etmoqda.

Xo‘sh, o‘z joniga suiqaqd qilish (ilmiy ibora bilan aytganda «suitsid») holatiga nimalar sabab bo‘ladi? Suitsid o‘zi nima? Suitsid (lot. “Suisaedere”, bunda “sui”- men; “caedere”-o‘zimni o‘ldiraman) – ongliravishda o‘z joniga qasd qilish, degan ma‘noni anglatadi. O‘smirlarda asosiy hayotiy pozitsiya susayishi;

Xalq ta‘limi pedagog xodimlari va rahbariyatida o‘smirlar o‘rtasidagi suitsid to‘g‘risidagi bilimlar tanqisligining mavjudligi.

Maktab psixologlarining kasbiy jihatdan yetuk emasligi hamda og‘ir psixologik vaziyatga tushib qolgan o‘quvchilar bilan ishlash ko‘nikmasi mavjud emasligi.

Xulosa:

Shaxs og‘ishgan hulqining psixologik korreksiyalash kechiktirib bo‘lmas vazifa hisoblanadi. Sababi og‘ishgan xulqning psixologik muammolarini amaliy yordam berish orqali hal qilish muhim hisoblanadi. Bunda barcha aloqador shaxslar, pedagog-psixolog hamda subyektning yaqin insonlari birgalikda ish olib borib, maqsadga erishishi tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Ivy A., Ivy M. Psixologik maslahat va psixoterapiya M.: Ilmiy-ishlab chiqarish nashriyoti, Lyubertsy, 2019. - 487 p.
2. Aleksandrovskaya E.M. Kichik maktab o'quvchilarining shaxsini shakllantirishning tipologik variantlari. - M.: Folium, 2013. - 32 b.
3. Aleksandrovskiy Yu. A. Chegaradagi ruhiy kasalliklar. M.: "Tibbiyot", 2013. - 262 b.
4. Aleshina Yu.A. Shaxsiy va oilaviy psixologik maslahat. ^ Ed. 2. - M.: "Klass" mustaqil kompaniyasi, 2020. - 208 b.
5. Ananyev B.G. Inson bilim ob'ekti sifatida. - Sankt-Peterburg: Peter, 2020: -288 p.
6. Muslimaxon Ibrohimova, & Nargizaxon Usmonova. (2023). PEDAGOGIK JARAYONDAGI NEVROZLAR KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI O'QUVCHILAR MISOLIDA. QO'QON UNIVERSITETI XABARNOMASI, 1(1), 578-580
7. Asilova S.X. (2022). THE ESSENCE OF TEACHING PRIMARY SCHOOL PUPILS TO LOGICAL THINKING IN THE PROCESS OF MATHEMATICS. Экономика и социум, (2-1 (93)), 24-26.
8. Toxirjon, U. (2024). PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIRNI O'RGANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 22-27.
9. Toxirjon, U. (2024). BOSHLANGICH SINFLARDA O 'QISHNI YETKAZIB OLIHGA QIYNALAYOTGAN O 'QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 9-13.
10. Umarov Tokhirjon. (2024). PROVISION OF PSYCHOLOGICAL SERVICES IN EXTREME SITUATIONS IS SOCIAL. International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives, 2(2), 1-6. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/28>
11. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Prospectives, 1(2), 78-83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
12. В статье представлена информация о роли педагогики и психологии в повышении качества и эффективности образования, формировании зрелого поколения. Данное научное исследование исследует решающую роль симбиотических взаимоотношений педагогики и психологии в . (2024). YANGI O'ZBEKISTONDA IJTIMOY-INNOVATSION TADQIQOTLAR, 2(2), 5-12. <https://nuzjournals.uz/index.php/yoiit/article/view/79>
13. Умаров Тохиржон. (2024). ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ ОТНОШЕНИЙ МЕЖДУ ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ РАЗНЫХ РЕЛИГИЙ. Yosh Tadqiqotchi Jurnal, 3(2), 18-25. Retrieved from <https://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/655>
14. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O 'QISH SAVODXONLIGINI O 'RGANISH (PIRLS). Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 14-17.
15. Умаров, Т. (2024). ВЛИЯНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ИГРУШЕК НА ДЕТСКУЮ ПСИХОЛОГИЮ. Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 18-21.